
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

„SZIROMA ÉLET”

Németh István: *Mogyorófavirág*. Válogatott elbeszélések. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1990

A fordulat éve hozta Németh István első könyvét, ahogy B. Szabó György jelölte meg egy cikkében irodalmunk cílete szempontjából az 1954. esztendő, amikor Sinkó Ervin *Optimisták*, Herceg János *Anna búcsúja*, Majtényi Mihály *Bige Jóska házassága* című regénye mellett megjelent szerzőnk *Parasztkirályság* című novelláskötete is. Azóta könyvek sorával, majd hús kötetrel van Németh István jelen a jugoszláviai magyar irodalomban. Igaz, ebben a sorban a gyerekeknek írt történetek (novellák?) és regények, a riportokat tartalmazó válogatások meg a sajátos Németh István-i műfajnak tekinthető esti – lírai – jegyzetek mellett mindössze négy vérbeli novelláskönyve jelent meg a mostani, válogatott novellákat, elbeszéléseket magában foglaló *Mogyorófavirág* előtt, melybe a válogató, Jung Károly, négy gyerekkötetből (*Ki látta azt a ktsfiút? Lepkelánc, Hajnali utazás, Vörösbegy*) és a kötetek óta írt írásokból is felvett néhányat. A *Mogyorófavirág* gerincét azonban a négy novelláskötet (*Parasztkirályság, Egy ember ül az udvaron, Hűtlen este, Hegyomlás*) anyaga képezi, szám szerint is, de még inkább színvonal, érték tekintetében.

Ha a kötet műfaj szerinti s esztétikai tekintetben legjelentősebb szövegeit kellene megnevezni, ami többek között dolga is a kritikának, akkor a Lent a gödörben, a Kézcsók a Csavargó Kuttyában, a Hegyomlás, a Minden világos, a Porszem, az Augusztus és a Mogyorófavirág címűeket szükséges, természetesen szubjektív mércék alapján, említeni. A kötet ismeretében nem nehéz felfedezni, ezek a novellák főleg a Híd-díjas *Hegyomlásban* vagy azután jelentek meg, s a vajdasági falu és falusi emberek jellegzetes sorskérdéseit fogalmazzák meg erőteljes drámai módon. Elsősorban abból az évtizedből vették, amelyben Németh István első novelláit írja, amikor emberi és írói tapasztalatát megalapozza, eszmélését megéli – az ötvenes években. Az itteni magyar parasztság számára a háború befejezésével jelentős változást hozott években és e változást követő, nem kis megpróbáltatásokat jelentő időben, a beszolgáltatások, a padlássöprések és bajusztépések cudar napjaiban játszódnak Németh István novellái, vagy – ha múltidézősként fogalmazódnak meg – az akkor kapott sérelmekről, szenvedett s azóta cipelt, gyógyíthatatlan lelki traumákról szólnak.

Kétségtelen, hogy Németh István novellisztikája a *Parasztkirályságtól* a

Hegymomásig, s azon túl, nagy formai, eszközbeli változásokat mutat. A kezdeti írások óhatatlan naivsága, műfaji egyenlensége eltűnik, felszívódik az összefüggéseket is megmutató bonyolult szerkezetben, a múlt és jelen között feszülő árnyaltabb, színesebb írói közlésben, ugyanakkor viszont a válogatott kötet azt is szépen példázza, hogy írói-emberi szemlélet, érdeklődés tekintetében egységes opusszal állunk szemben. A különbség annyi az első és a negyedik kötet között, hogy a *Parasztkirályság* írásai, mint a riportok, a történetekkel egyidejűek, míg az évtizedekkel később keletkezett novellák eseményei az emlékezés fátyla alól tűnnek elő, s ennek megfelelően azok – ahogy a címek is utalnak rá: Helytelen világ, Ilyen az élet, Nem élet ez így! – a konkrét korról, világról, az akkori életről szólnak, annak függvényei a sorsok, az alakok, az újabb novellák viszont, noha hasonlóképpen nagyon is konkrét emberi sorsokat idéznek, inkább általánosíthatók, példaszzerűek, amint erre ugyancsak a címekből – Sérelem, Végállomás, Hegymolás, Bukás – következtethetünk. De ezt bizonyíthatja az a tény is, hogy a *Parasztkirályság* legtöbb novellája egy-egy történet leírása, míg a *Hegymolásban* inkább monológ- vagy számvetésformában készült vallomásnovellákat találunk. A két közbülső kötet, amelyeket a kritika a faluról városba került, saját természetes életközegéből kiszakított s emiatt szenvedő emberek, sorsok líraian árnyalt ábrázolásaként, bemutatásaként jellemez, joggal, jelzi már ezt a váltást, ezt az átmenetet a kezdeti történetnovelláitól a *Hegymolás* válsághelyzeteket idéző lelki állapotrajzai irányába. Egy kiragadott esemény leírásától a történeteken való bölcs felülemelkedéssel gondolkodó meditálás felé mozdul el, nyugodtan állítható, gazdagodik Németh István novellisztikája. Már nemcsak a történet érdekli, hanem az alakjai életének, sorsának alakulását meghatározó esemény lelki következményei is.

Hogy mégis szervesen összeálló opusról van szó a több évtizednyi időt átfogó, novellisztikus megoldásai tekintetében különböző természetben, azt a szemlélet egysége tanúsítja. Németh Istvánt mindig is az emberek nehéz, válságos percei foglalkoztatták, ezért még lírai szövegei is kifejezetten drámai töltetűek.

Első kötetének címe könnyen félrevezető lehet. A *Parasztkirályság* nem a nagy fordulat hozta boldogságra utal, hanem nagyon is nyomorúságos sorsokat mutat meg, mérhetetlen szegénység, fájó nincstelenség árad ezekből az írásokból. A Helytelen világ kubikosát hiába várja egyheti távollét után otthon gőzölgő csirkepaprikás, ha észreveszi, hogy családja csak mímeli az evést, „játssza a jóllakotat”, azért, hogy neki jusson, ő örüljön, de örülhet-e, ha „... hétfőn hajnalban már indulni kell, vissza a sáros gödörbe, s lapátolni egész héten át. Aztán még egy hétig, tízig, százig, még csak ki nem dől. Ugyan miért? Hogy felnevelje a gyerekeit, és aztán ők dobálják a sarat? Mi öröm telik ebben? Hát öröm az égető napon pattanásig feszíteni az izmokat, emelgetni a sarat, aztán csak inni a rengeteg vizet, izzadni és sérvet kapni? Itthon meg csak átaludni a vasárnapot, hogy valamennyire kipihenhesse magát egy hétre. Mi ebben az öröm? És ezt állandóan egy életen át. De hát miért?” És felróható-e neki, hogy ki szeretne jutni ebből a cudar életből, „melyben józanul élni tán nem is lehet”. Az előbbihez hasonlóan mintegy összefoglalója lehetne az első kötetben szereplő emberek életének az az átokszerű mondat, amely a bűnt is igazolja, „melyet a nyomorú élet szült, ez a fertályos, rossz kis élet, amely olyan küzdelmes és fekete, mint a feneketlen őszi bácskai sár...” Hát ilyen parasztkirályság ez! Olyan, amilyen a

„végsoron“ élőké lehet, ott, ahol „szirma élet folyik”. És ez a kép, ez a szemlélet jelen van Németh István egész novellisztikájában. Az *Egy ember ül az udvaron* és a *Hűtlen este* magányosainak, elesetteinek sorsában éppen úgy, mint a *Hegyomlás* igazságtalanul börtönt járt szenvedőinek, kisembereinek történetében.

Keserű világban megkeseredett embereket ismerünk meg. Nem nehéz elképzelni, hogyan sodródhatott a *Parasztkirályság* kubikusa, napszámosa, szegény embere a csalóka hatalomhoz, lett belőle párttitkár, beszolgáltatást kíméletlenül végrehajtó aktivista, kit évek múltán csak nagy nincstelensége kényszeríthet rá, hogy oda, az egykori gazdához, akinek földbe rejtett kukoricáját ásatta ki, menjen tuskókat ásni, hogy legyen mivel melegedniük. Hogy aki a rendszer szolgálatában az utolsó falatot is kivette az emberek szájából, az ugyanannak a hatalomnak kegyvesztettjeként lesz börtönbe zárt népellenesség. Hogy a becsületes asztalosmesterből miként lesz hét-nyolc üzem, gyár igazgatója, majd vadászlakogdónk, hogy végül utcára sodort porszem legyen, aki a helyi hatalmi harc eszközeként barátja ellen mondja ki a vádló szavakat. De az élet sajátos paradoxona, hogy a barátot éppen ez a vád menti meg, billenti ki a hatalomból, s teszi végre boldoggá.

Ismerős sorsok, ismert arcok néznek ránk Németh István novelláiból, válogatott kötetéből, amelyben kevesebb is, több is van, mint amit egy ilyen válogatás megkövetel. Kevesebb, mert a vázolt vonulatba sorolható, kétségtelenül értékes novellák közül hiányzik néhány (Gyöngy József második élete, Bélus, Egy ember ül az udvaron), s több, mert néhány novella nélkül (Mécsvilágnál, Egy idétlen történet, Szeleverdi, Szabadulás, Incidens, Születésnap) is jó, sőt nagyon jó könyv lenne a *Mogyorófavirág*.

GEROLD László

„TALÁN NEM IS LESZ”

Petri György: *Valami ismeretlen*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1990

A *Valahol megvan* – válogatott és új versek – (1989) után a válogatásból *Ami kimaradt* (1989) című kötet, majd a *Valami ismeretlen* harmincegy új verse. Petri György itt van. Egy körvonalazott életmű, korszakot meghatározó versek, vesszörök, módszer és költői látásmód, mely akár iskolát is teremthetne, ha nem volna ilyen módon egyszeri, megismételhetetlen, felszabadító hatásában botránys. És ha itt van és így van itt ez az értelmező életmű, akkor belép a túl erős, könnyítő kísértés: a *Valami ismeretlen* verseit a korábbi kötetek, a versválogatás és az azt teljessé tevő „pótkötet” emléke, olvasói tapasztalata nyomán közelíteni meg és arról beszélni, hol folytatódik és mi folytatódik, hol különbözik, ha különbözik, mi az újdonság, merre lépett a költő. Ám félrevezető (is) e kísértés. Arra hivatkozni, hogy a reggel motívuma az első versektől kezdődően jelen van ebben a költészetben, hogy a metaforával való küzdelem a korábbi metaforaformálások és metaforamegverselések után a „nem metafora volt ez” evidenciájában folytatódik, hogy érvényt szerezni a „nem költőinek” itt nem (költői) program, hanem világlátás és (vers)filozófia, túl könnyű hivatkozás, mert azt mondja többek között, hogy a körvonalazott és értelmezhető életmű